

raslojavanje omladine u krizi

vladimir štambuk

U jugoslovenskim sociološkim, pa i političkim opredeljenjima, kada se radi o omladini, polazi se od stavova da je omladina posebna velika društvena grupa koja se razlikuje po nekim svojim karakteristikama od drugih društvenih grupa i slojeva. Na toj osnovi se danas, iako se priznaje da je omladina u nas ipak slojevita društvena pojava, analiziraju sociološki pa i svi drugi aspekti jugoslovenske omladine. Mi polazimo, međutim, od stava da je takav pristup omladini moguć u doba slabih ili nepostojećih socijalnih napetosti – krize. U vremenima kada socijalne suprotnosti, protivurečnosti i napetosti dobijaju posebno zaoštrene oblike, omladina se ne ponaša kao posebna velika društvena grupa. Socijalne reakcije pojedinih omladinskih slojeva na ista ili slična pitanja, pitanja koja su, navodno, podjednako važna za omladinu kao celinu, nisu ni slična, ni identična. U želji da naglasimo razlikorast omladinskog ponašanja u promenjenim društvenim odnosima, posebno pažnju ćemo pokloniti istraživanju posebnosti ponašanja pojedinih slojeva omladine u situaciji zaoštrenih društvenih odnosa.

Kriza je postala pojam koji verovatno dominira danas sociološkim, političkim, ekonomskim i drugim istraživanjima. Zbog toga pojam krize i po njemu veoma različita značenja. Ona mogu biti posledica različitih istorijskih rakursa, teoretskih pristupa, konotacija ili, jednostavno, posledica nerazumevanja. Bilo bi interesantno napraviti analizu idejnog i misaonog uticaja savremenog kapitalizma na teorijske i naučne tokove sadašnjice. To bi, verovatno, pokazalo da se svetska naučna delatnost, i to naročito ona društvena, veoma mnogo razvijala pod direktnim ili indirektnim uticajem problema s kojima se u realnim ili teorijskim sferama susreće savremeno kapitalističko društvo. Dominantnost problema kapitalističkog društva većim delom teorijskog prostora nije slučajna. Kao veoma uticajan, kapitalizam ima snage i potrebe da svetu nameće svoje probleme i svoja rešenja. Ono što bi u pomenutoj analizi bilo interesantno, svakako je to da je marksistička misao niz problema pokrenula pre nego što su oni došla na dnevni red savremenog kapitalizma. Ta pitanja su, međutim, počesto bila zanemarena od samih marksista, da bi opet postala centar naučne i istraživačke prakse marksističkih mislilaca onda kada su ih na dnevni red izbacili kapitalistički društveni odnosi. To se, recimo, odnosi na probleme ekologije i zagađenja (setimo se Engelsovih radova), inteligencije (Gramši), a danas na fenomen krize (od Marksa pa nadalje).

Činjenica je da se jugoslovensko društvo danas nalazi u stanju zaoštrenih društvenih protivurečnosti. Činjenica je da oni, barem manifestno, dobijaju drastične oblike (bonovi, nestašice, pad životnog standarda), ali je isto tako činjenica da smo u teoriji tek nedavno počeli prihvatiti mogućnost da se i kod nas radi o krizi.

Da li naša teorijska misao ima izgrađenu viziju naših postojećih protivurečnosti, njihovih izvora, domašaja, jačine? Sve se više govori o krizi a da se, pri tome, izvori i domašaji te krize u nas ne analiziraju u celosti. Polazi se, uglavnom, od manifestnog, a ona se ne može poreći, da se u jugoslovenskom društvu dešavaju procesi koji ukazuju na znatne poremećaje u društveno-ekonomskim procesima. S obzirom na značaj pitanja, realno je pretpostaviti da će se neko drugi na produbljen način pozabaviti ovim problemom. Međutim, teško je govoriti o omladini u nas danas, a da se, bar delimično, ne odrede neka opšta viđenja karakteristika krize u nas.

Dosta dugo je vladalo mišljenje u našoj teoriji, pa i politici, da je glavni izvor naših teškoća – kriza kapitalizma i njen uticaj na društveno-ekonomske tokove u nas. Za jednu relativno otvorenu ekonomiju i relativno malu zemlju nesumnjivo je važno šta se dešava na međunarodnim prostorima. Danas, međutim, sazreva svest koja se čini tačnijom. Sve se više polazi od stava da nisu međunarodni uslovi primarni izvori naših poteškoća. Pored ostalih argumenata treba navesti i činjenicu da smo mi ušli u kriznu situaciju nekih četiri do pet godina nakon što je ona, u obliku naftne krize, izbila u kapitalističkim zemljama (1973-1977, 1978), a skoro šest godina nakon dolarske krize iz 1971. godine. Po svim ekonomskim pokazateljima se vidi da smo prve ozbiljnije udrece, kao posledicu svetske kapitalističke krize, počeli osećati 1976. godine, a ozbiljnije teškoće su nastale godinu ili dve kasnije. Kada bismo, čak, prihvatili formulu da smo zemlja na »kapitalističkoj periferiji«, to nije dovoljno objašnjenje zašto smo »toliko kasnili«. Realnije je pretpostaviti da smo imali izgrađene mehanizme, ili unutrašnje rezerve, koji su nam omogućili da se dosta dugo i uspešno odupremo nasrtajima krize kapitalizma.

Kada su se na ozbiljniji način počele osećati posledice svetskih negativnih tokova u nas, izveli smo, izgleda, zaokret čija je osnovica bila štednja i restrikcije. Zaplašeni rastućim svetskim restrikcijama i našim dugovanjima, učinilo se da će se restrikcijama, stezanjem kaiša, dakle, smanjenjem svih vidova potrošnje, obezbediti prilagodavanje Jugoslavije svetskim tokovima. Danas je već jasno da se takvim restrikcijama bitno ne menjaju stvari, da one mogu imati negativne ekonomske i socijalne efekte. Ono što je, izgleda, trebalo uraditi je nastaviti »agresivnu« razvojnu politiku sa određenim prestrukturiranjima i prilagodavanjima.

Promena u strategiji koja je izvedena krajem sedamdesetih godina imala je za posledicu zatvaranja ne samo na nivou Jugoslavije, već, zbog specifičnosti socijalističkog samoupravljanja, a ono počiva na daleko većoj radnoj i teritorijalnoj samostalnosti (kombinovanoj) nego u drugim sistemima – zatvaranje u sebe radnih i teritorijalnih entiteta. Dakle, ako je ten-

dencija zatvaranja i mogla imati nekog opravdanja na nivou Jugoslavije, restrikcije, stezanje kaiša itd. – zbog specifičnosti našeg sistema – izgleda su dali negativne rezultate. Autonomnost bazičnih društvenih jedinica (OOUR-a, komuna itd), a to se sve više pokazuje, ne može se u okviru politike restrikcije drugačije iskazati već kroz sopstveno zatvaranje, kroz autarhiju. Autonomija postaje element integracije samo u uslovima zajedničkih napora za razvoj. Ako u celini društva dominira tendencija traženja novih mogućnosti, većeg kretanja, prihvatanja novih ideja, traženje novih puteva, jednom rečju kreativnost i angažovanost za novo, veće, drugačije, onda autonomija bazičnih društvenih jedinica, kako je ona određena u okviru socijalističkog samoupravljanja, postaje noseći element integracije, povezivanja, razvoja.

Restrikcije su skoro zakonito dovele do autarhije, do atomizacije socijalne organizacije i razmršavanja socijalnih grupacija. Glavne karakteristike naše krize, u veoma lapidarnim crtama, iskazuju se u dominantnim unutrašnjim izvorima, koji se očituju u restriktivnoj orijentaciji razvoja, što je imalo za posledicu rasprostriranje inverznog pravca delovanja nekih socijalističkih samoupravnih institucija, atomizaciju socijalne organizacije i razmršavanje nosećih socijalnih grupacija. Ova kriza je zaoštrena sve jačim delovanjem i pritisakom svetske ekonomske zajednice, i to prvenstveno njenih kapitalističkih elemenata.

Dok ekonomiju orijentisanu na aktivni razvoj, po pravilu, karakterišu procesi zasnovani na ekonomskoj logici, što ima uglavnom za posledicu socijalno raslojavanje po kriterijima ekonomske moći, razvoj zasnovan na restrikcijama počiva u inicijalnoj upravljačkoj fazi na administrativnoj, subjektivnoj, prinudi. Treba imati na umu da se administrativno delovanje često opravdava ekonomskim kriterijima, da poprima lažno ekonomsko ruho, ali da ponekad i stvarno dobija ekonomske oblike. Koristeći sve administrativne mogućnosti, od države pa nadalje, aparati upravljanja mogu koristiti uglavnom samo antiekonomske poluge da bi ograničili sve oblike potrošnje, a pritisakom na svest, koristeći sve oblike propagande i odgovarajući vrednosni sistem, da bi povećali proizvodnju, što postaje nužan uslov izlaska iz ekonomske restrikcije. Bez obzira na to koliko ovi mehanizmi bili opravdani i možda čak jedini u okviru date ekonomske orijentacije, oni imaju ozbiljne posledice, i to naročito u socijalističkom samoupravnom društvu, na društvenu strukturu, na vrednosni sistem, raspodelu društvene moći i na ekonomske odnose. Te posledice se ogledaju u smanjenoj socijalnoj mobilisnosti i nastojanju da se održa postojeći socijalni položaj i, po mogućnosti, prenesu na decu, naročito u onim slojevima koji te položaje i moć poseduju. Jačaju funkcionalno slojevi koji su objektivno po svom položaju pozvani da »sprovedu« restrikciju i da organizuju »produktivniji« rad – birokrati i tehokrati. Efikasnost tehničko-birokratskog tipa, a ne ona za potrebe društva, postaje okosnica vrednosnih opredeljenja, prinuda, zamenjuje udruživanje, a udruživanja nema ako se stalno sukobljavaju različiti tehničko-birokratski sistemi, što je neizbežno jer im je suština nametanje partikularističkog interesa celini koja ih okružuje.

II

Zbog veoma različitih pristupa omladini nastaje i niz semantičkih problema. Omladina kao celina ne može da se podvede pod pojam sloja. Izraz velike socijalne grupe takođe nije sretniji, jer se on povezuje uglavnom s klasama. Nemajući bolji, opredelili smo se za »veliku društvenu grupu«, naglašavajući da se omladina ne shvata kao klasični entitet. Ono što omladinu razlikuje od ostalih socijalnih entiteta to je njena starosna (neki kažu biološka) i društvena specifičnost. Starosna, jer se mladi razlikuju u odnosu na »starije« onih koji su već stupili aktivno u procese reprodukcije društva, ali i u odnosu na različita gledišta unutar same omladine. Starosna specifičnost se iskazuje kroz činjenicu da su mladi u »pripremljenoj fazi« za stupanje u proces društvene reprodukcije. Međutim, i ta pripremljena faza je različita za pojedine slojeve omladine. Ako veći deo omladine »jedinstveno« društveno deluje, to je moglo bi se reći, posledica »jedinstvenog« delovanja većeg dela društva na omladinu.

Ne ulazeći u značajne teorijske rasprave na ovu temu, koje su kod nas, u sociologiji i politikologiji, trajale duže vreme, treba naglasiti da, teorijski gledano, velike društvene grupe nisu nikada otporne na društvene promene. Naime, karakteristika velikih društvenih grupa, osim kada se radi o klasnim formacijama a i u vezi s njima postoje različiti stavovi, nije u tome što one zadržavaju svoje osnovne karakteristike nezavisno od istorijskih i društvenih promena u kojima opstaju. Zbog toga ni teorijski nije opravdano polaziti od stava da je omladina uvek homogena društvena grupacija, u kojoj su centrifugalne sile uvek jače od centripetalnih. Elementi povezivanja se uvek moraju sučeljavati sa snagama diferencijacije, koje različito deluju i imaju različite posledice u različitim društvenim i istorijskim vremenima. Čini se da je danas opravdano ukazati, ako ne na jake centripetalne sile koje deluju u okviru jugoslovenske omladine, a onda barem na znatne strukturalne i teritorijalne razlike koje se očituju u svesti i ponašanju mladih.

Restriktivne karakteristike krize ne pogađaju na isti način sve slojeve i sve uzraste naše omladine. Zbog znatnog povećanja koncentracije mladih u gradovima, usled stalnog porasta onih koji se školuju, a verovatno zbog opadanja broja socioloških istraživanja, naš istraživački i teorijski interes je poglavito usmeren na gradsku i to školsku omladinu, a manje na radničku, seosku i na marginalne grupe mladih, naročito anomičnih ponašanja. Ovim se ne želi reći da ove grupacije mladih nisu u žiži pojedinačnih, pa nekad i grupnih istraživačkih napora. Međutim, prečesto se pojam omladine veže za gradsku, školsku omladinu, i na osnovu saznanja o njima donose se opšti zaključci o mladima.

Zbog restriktivne orijentacije u industrijskom razvoju, a naročito zbog znatnog porasle konkurencije za zapošljavanje u gradovima (tercijalnom i kvartalnom sektoru), jedan broj mladih, koji za to ima mogućnosti, sve više se okreće poljoprivrednoj proizvodnji. Porast broja mladih koji odlučuju da ostanu u poljoprivrednoj proizvodnji još uvek nije jako velik, ali on raste u odnosu na prethodne godine. To se odnosi na grupaciju mladih koji tek završavaju ili su pri završetku srednje škole. Procentualno, iako ne još uvek brojčano, znatno su u porastu oni »stariji« omladinci (od 25 godina naviše)

koji se, iako su bili zaposleni u gradu, vraćaju u poljoprivrednu delatnost, koju pokušavaju zasnovati na relativno modernoj osnovi.

Odnos prema životu ovih dveju grupacija je dosta različit. Obe grupacije ostaju ili se vraćaju na selo zbog toga što poljoprivreda sve više postaje, ili barem nudi ozbiljnije perspektive za materijalno dobrobit. Uz relativno povoljne kredite, s barem deklarativnom društvenom podrškom, mladi na selu, uz rad koji ne mora uvek biti ni obimniji ni teži od onog u gradu, mogu da obezbede znatno povoljnije uslove života. Poljoprivredna proizvodnja, naravno na savremenim agrotehničkim osnovama, nudi ono što nijedan drugi oblik privredivanja ili delatnosti ne nudi mladom čoveku. Stalno poboljšanje materijalnih primanja, kao i realnu perspektivu da će se novčani prihodi i ubuduće povećavati. Prihodi od poljoprivrede, naročito one koja se, realizuje van brdsko-planinskog područja (a i tu postoje određene perspektive), imaju tendenciju porasta. Pošto se postojeći podaci odnose na ukupnost poljoprivrednog stanovništva, teško je u ovom momentu reći koliko mladi direktno imaju od toga koristi. Međutim, neki manifestni oblici ponašanja ukazuju na kupovnu i finansijsku moć jednog dela poljoprivrednika, od koje, nesumnjivo, imaju koristi i njihovi potomci (svadbe, utrkivanje u gradnji kuća, sve veći broj onih koji se školuju, činjenica da su na ovogodišnjem sajmu sve najskuplje automobile kupili poljoprivrednici, itd).

Pošto u našem društvu, naročito među mladima, usled potrošačke groznice sve više jačaju vrednosti koje su vezane za materijalno blagostanje, perspektive koje nudi poljoprivreda u materijalnom pogledu su takve da je realno očekivati, ukoliko se dalje nastavi trend poboljšanja materijalnog položaja mladih na selu u odnosu na grad, da će se sve više mladih opredeliti za poljoprivredu. Međutim, treba naglasiti da među mladima koji ostaju u poljoprivredi, naročito onima koji spadaju u mlada godišta (ispod i oko dvadeset), često dolazi do deljenja svesti. Radom u poljoprivredi, oni s jedne strane zadovoljavaju niz svojih potreba, naročito onih vezanih za materijalne aspekte života, za potrošački mentalitet. S druge strane, nastaje niz represivnih psihičkih stanja vezanih za sukob između potrebe mladih da menjaju uslove svog života, da se zbog dominantnog vrednosnog sistema u nas, sistema koji je dobio jake korene na selu, opredele za gradski život, i materijalnog blagostanja koje imaju ili mogu da imaju u poljoprivrednoj delatnosti. Osećaj niže vrednosti, »idiotizma seoskog života« i sopstvene neispunjenoosti još su, izgleda, u velikoj meri prisutni među mladima na selu.

Dakle, delu omladine mladih godišta koja ostaje ili ima nameru da ostane u poljoprivredi, postojeća strategija restrikcija ne predstavlja teškoću niti ograničenje, jer je područje poljoprivrede sistemski i starteški izuzeto iz restriktivnih orijentacija. Obrnuto, postojeće stanje tim mladima daje sve bolji materijalni položaj i perspektivu, a to je izgleda jedini deo omladine koji ima neku perspektivu, daljeg poboljšanja. Njihov osnovni sukob se ne poklapa s problemima drugih delova omladine, a posebno se ne poklapa s problemima gradske školske omladine, ili njenog nosećeg jezgra. Njihova socijalna nelagodnost se izgleda sve više iskazuje na psihološkom i vrednosnom planu, u protivurečnostima koje nastaju iz povoljnog materijalnog položaja i industrijskog sistema vrednosti kojeg prenose školski sistem i drugi oblici socijalizacije. Sukob se očituje između relativno visokog materijalnog vrednovanja poljoprivrednog rada i visokog vrednosnog (poželjnog) favoriziranja industrijskog rada u gradovima. Zbog toga, pored tendencije da ostanu na selu, tendencije koja ima sve šanse da bude u porastu, omladina mladih godišta na selu će se toj tendenciji opirati kroz razne oblike ponašanja, od anomičnih do raznih oblika psihičkih poremećaja. Jedno od anomičnih

ponašanja, koje može da postane veoma prošireno biće tendencija ka kapitalizaciji, nametanje malograđanskih vrednosti agresivne potrošnje i vrednovanje ljudi sa stanovišta materijalno-finansijskih potencijala.

Za razliku od ove grupacije mladih omladinaca, »stari« omladinci, koji to, često, više po godinama i nisu, i koji se posle određenog perioda rada u gradu vraćaju na selo, nemaju konflikt koji važi za mlade generacije, ili je taj konflikt bitno reduciran. Oni su zbog poboljšanja sopstvenog materijalnog i finansijskog stanja i prešli u poljoprivredu.

Za razliku od svih drugih grupacija omladine, oni mladi koji se smo nekad nazivali »radnička omladina« u poslednjih nekoliko godina su na izgled izgubili kao posebna omladinska grupacija. Nju možemo odrediti kao posebnu grupaciju tek na kraju socijalnog procesa – dakle, kada se zaposle – a ne možemo je izdvojiti na samom početku, jer se utopila, zbog reforme školstva, u celinu omladine koja se školuje (nekada se ta omladina posebno školovala, što ju je automatski izdvajalo). Oni su se na izgled utopili u okviru osnovnog i usmerenog obrazovanja, koje je identično i otvoreno za sve, bez obzira na buduće mesto rada. Ovaj oblik obrazovanja je donekle ukinio vidljiv automatizam reprodukcija socijalnih grupacija, jer se formama obrazovanja ne vrši apriorno određivanje mogućeg dijapazona zapošljavanja. Međutim, u novom sistemu obrazovanja očuvani su ili stvoreni novi mehanizmi socijalno-klasnog reprodukcija. Latentno, oni se iskazuju u činjenici da je obrazovanje u celini podređeno industrijskom načinu proizvodnje, te kao takvo mora po svojoj biti da reprodukuje industrijsku podelu rada; manifestno, to reprodukcije postojeće socio-klasne strukture se iskazuje u barem tri toka.

Prvi je tok unutrašnje raslojavanje učenika na one koji od prvog razreda osnovne škole pa nadalje zadovoljavaju relativno visoke kriterije obrazovnog procesa i na one koji to ne mogu. Dakle, od prvog razreda sprovodi se de facto eliminacioni proces, čiji se rezidualni deo sastoji od onih mladih koji su time predestinirani za »radnička« zanimanja. Naravno, mehanizam ovog izdvajanja nije jednostavan. On je prepleten velikim brojem socijalnih niti, uticaja, interesa, u poslednje vreme i direktnog uticaja roditelja bogatijih socijalnih grupa na uspeh svoje dece. Jednom rečju, pored rada, zalaganja i talenta, na uspeh dece u školi utiče socijalni položaj roditelja, mogućnost njihove direktne intervencije, preplitanje interesa gornjih slojeva i jednog dela kadrova u obrazovanju, finansijska mogućnost podrške za dopunsku nastavu i za samu školu, kroz razne oblike davanja (ekskurzija, dodatno školovanje, novine...), itd.

Drugi tok koji bitno utiče na izdvajanje »radničkog podmlatka« odnosi se na prelaz iz osnovnog u usmereno obrazovanje i relativno restriktivne mogućnosti upisa na visokoškolsko obrazovanje. Činjenica da već godinama imamo situaciju da nam usmerenja vezana za materijalnu proizvodnju (takozvana proizvodna usmerenja) predstavljaju usmerenja koja se popunjavaju u drugom ili tek trećem krugu upisa, činjenica da postoji preveliki pritisak na neproizvodna usmerenja, koji u nekim slučajevima poprima drastične oblike, kao i činjenica da je uvek veći pritisak na »neproduktivne« fakultete – ukazuju na stvarne socijalne procese u nas, ali i na objektivno reaslojavanje u mladoj generaciji. Učenici nižeg nivoa obrazovanja, koji po svom uspehu postaju rezidualni delovi, kroz sistem bodova unapred su određeni za proizvodna usmerenja, jer ne mogu da konkurišu deci »viših socijalnih slojeva«. Socijalno-klasna diferencijacija se na taj način vrši kroz ceo sistem školstva.

Treći tok predstavlja ostatak starih društvenih odnosa i navika, a ispoljava se u smanjenim mogućnostima ženske omladine u celini u odnosu na mušku (naravno, u zavisnosti od sredina i oblika obrazovanja, stanja su različita). Da je i pored postignutih rezultata to ipak tako, pokazuje i znatno veća spremnost ženske omladine da se prekvalifikuje u proizvodna zanimanja, nego što je to slučaj kod muške omladine.

Međutim, zbog doslednog insistiranja na održavanju industrijskog načina proizvodnje, dakle zbog nedovoljnih nastojanja da se načine prodori, svuda gde je to moguće, u nove načine proizvodnje (neki ih zovu postindustrijske), dolazi do reprodukcije postojećih socio-klasni struktura i do stvaranje »radničkog podmlatka«. Jugoslovenska privreda ne bi imala tolike potrebe za omladinom koja poseduje »proizvodna« obrazovanja, da smo delovali u pravcu promena industrijskog načina proizvodnje. Insistiranje na većem stepenu korišćenja kreativnog ljudskog rada (prvenstveno znanja »sive mase« itd.) osnova je na kojoj se može menjati ili pomoću koje se može menjati i prevazilaziti industrijski način proizvodnje.

Restriktivni koncept razvoja pogoduje održavanju industrijskog načina proizvodnje i, što je još važnije, podržava tendencije relativno niske kvalifikacione strukture radne snage. Paradokasno je da velikim investicijama koje su izvedene u našoj zemlji uvozom relativno savremene tehnologije, nije bilo moguće izvesti preokret s ekstenzivnog na intenzivno privredivanje, na stvaranje savremenijih uslova proizvodnje. Deo razloga treba, svakako, tražiti u savezu između zaposlenih niske kvalifikacione strukture i dela upravljačkih slojeva, naročito onih koji su preuzeli na sebe zadatak sužavanja proizvodne osnovice našeg društva. Ako se nastave trendovi održavanja postojećeg industrijskog načina proizvodnje i duži period restriktivnog razvoja, to će održavati postojeće oblike obrazovanja, pa samim tim i protivrečnosti u socio-klasnoj strukturi mladih. U isto vreme, paradokasno, sa stanovišta zapošljavanja će biti favorizovani niži oblici stručnosti, koji se danas u velikoj meri iskazuju i kroz »proizvodna obrazovanja«. Onaj deo omladine koji se opredelio ili je doveden u položaj da prihvati radnička zanimanja, objektivno ima mogućnosti za zapošljavanje, ali njihova perspektiva u celini relativno je reducirana, jer im je kroz rad relativno zatvoren svaki oblik socijalne promocije i uvažavanja. Dakle, zbog veoma jakog uticaja vrednosnog sistema i zbog objektivne nemogućnosti da bitno menjaju svoj socijalni položaj nakon zapošljavanja, postoji veoma veliki otpor te omladine da prihvati ponuđeni položaj. Međutim, zbog restriktivnog razvoja, slabo kvalifikovanim delu omladine sve više se sužavaju mogućnosti izbora drugog tipa rada i života.

Deo omladine koja ostaje u poljoprivredi ima relativno pogodan materijalni položaj i određenu perspektivu, a deo omladine radničkih zanimanja može relativno lakše da se zaposli, ali ima slabe uslove za socijalnu promociju koju vrednosni sistem podržava. Međutim, izgleda da je u najtežem položaju onaj deo omladine koji se školuje, naročito u višim razredima usmere-

nog obrazovanja i na fakultetima. Ni taj deo omladine nije homogen. Sastavljen je od veoma različitih slojeva, generacijski i polno. Razlikuje se po obimu i veličini sredstava koje ima za održavanje. Teritorijalno poreklo ima značajnog uticaja na stavove, opredeljenja i ponašanje. Ono što im je zajedničko jeste da su to izdržavani slojevi omladine i da ih je iz tih razloga kriza u toku najviše pogodila. Restriktivni karakter koncepcije razvoja pogađa dodatno ovaj deo omladine i zbog toga što školovani, naročito visokoškoolovani deo omladine, ima najslabije izgleda za buduće razrešavanje svojih životnih problema i pitanja. S jedne strane, mere restrikcije, same po sebi, u postojećoj socijalno-klasnoj i upravnoj-regulativnoj strukturi, ne teže ka bitnijim ulaganjima u kvalitetan ljudski rad, jer se upotrebom nekvalifikovanog rada mogu bitno smanjiti izdaci za radnu snagu, a samim tim kratkoročno postići veći ukupni dohodak u privredi, a s druge – opstanak i učvršćivanje industrijskog načina proizvodnje (i to onog klasičnog tipa), koji prvenstveno traži repetitivan fizički a ne proizvođački kreativni rad, nikako ne favorizuju zapošljavanje uključivanje u proizvodnju visokoobrazovanih stručnjaka. Zbog toga je perspektiva zapošljavanja dosta loša kada se radi o kvalifikovanom i visokokvalifikovanom radu. Samom tim, i opšta perspektiva tih delova omladine je dosta ograničena.

To ograničenje se najdrastičnije iskazuje kada se radi o svršenim stručnjacima neproizvodnih orijentacija (pravnik, ekonomista itd.). Međutim, to je samo privid. Zapošljavanje i visokoobrazovanih stručnjaka proizvodnih orijentacija nije ništa bolje. Činjenica da se oni u dosta velikoj meri zapošljavaju izvan svoje neposredne struke (Jugoslavija je zemlja u kojoj je postojao jedinstveni fenomen – da je van proizvodnje bilo zaposleno više inženjera nego u proizvodnji), da se veliki broj inženjera nalazi na rukovodećim mestima u poslovnim strukturama (što je nonsens, jer oni nisu studirali da bi se bavili ekonomijom i opštim upravljanjem, već da rade na problemima proizvodnje), pokazuje da je zapošljavanje visokoobrazovanih kadrova i u proizvodnim orijentacijama u sadašnjoj situaciji otežano. Te teškoće proizilaze iz samog karaktera proizvodnje, koji jeste takav da proizvodni i ekonomski više favorizuje, traži, u velikoj meri srednje obrazovane kadrove, a tek u malom postotku visokoobrazovane stručnjake.

Zbog ove protivurečnosti između načina proizvodnje i načina školovanja, kod nas se uvrežio stav da treba menjati i stalno reformisati način obrazovanja, i to prvenstveno visokoškolskog obrazovanja. Nema sumnje da visokoškoolstvo zahteva promene. Mogli bismo čak reći radikalne promene. Međutim, sve te promene neće dati nikakvog rezultata, dakle neće se ukinuti dihotomija i protivurečnost između proizvodnje i školstva, ako se ne promeni sam način proizvodnje. Treba uložiti velike i značajne napore za suštinsku izmenu industrijskog klasičnog načina proizvodnje. To znači radikalno menjati strukturu proizvođača, što se može jer posedujemo obrazovni kadar. To znači menjati odnose u proizvodnji tako da ciljevi proizvodnje ne budu u serijskim materijalnim proizvodima u čijoj proizvodnji uglavnom učestvuju nekvalifikovani fizički ljudski rad. To znači, takođe, koristiti naše prednosti, ekonomske i društvene, bitno uznapredovati u samoupravnoj organizaciji i samoupravnim odnosima i prekinuti s restriktivnom strategijom razvoja. Postepeno oslobađanje od industrijskog načina proizvodnje, naravno u okviru realnih mogućnosti, naglo bi promenilo postojeću socijalnu situaciju obrazovnog dela omladine. Vrlo brzo bi se pokazalo da postojeći deficiti u obrazovanosti to nisu. Verovatno bismo se tada našli u situaciji da nam bitno nedostaje obrazovnog kadra. To, naravno, ne znači da bi sve obrazovne institucije i programi opstali ovakvi kakvi su. Naprotiv, morali bi se značajno menjati. Međutim, menjanje strategije, što opet ne znači momentalne rezultate, ipak bi bilo dovoljno da se u velikoj meri smanje negativni tokovi u okviru kojih danas živi ovaj deo omladine.

Nije samo promena položaja školovane omladine razlog zbog kojeg bi trebalo napustiti strategiju restriktivnog razvoja i klasični način industrijske proizvodnje. Razlozi su daleko dublji u suštastveniji. Navedimo dva.

Prvi je da su postojeća strategija restriktivnog razvoja i, u velikoj meri, klasični industrijski način proizvodnje u suprotnosti s važećem ideologijom, s dominantnim vrednosnim sistemima. Dok dominantni vrednosni sistemi počivaju na glorifikaciji rada, proizvodnosti, narpetka, na razvoju, menjanju postojećeg, stvaranju boljih uslova života, razvoju demokratije i slobode, strategija restriktivnog rasta bitno ograničava, ili čak i ukida, te osnovne vrednosne strukture. To dovodi, s jedne strane, do inkompatibilnosti dva sistema – proizvodnog i vrednosnog, a s druge bitno ruši vrednosne sisteme, stvarajući široke osnove za anomično ponašanje stanovništva, pa samim tim i mladih. Problem rastućih protivurečnosti između vrednosnih sistema i načina proizvodnje (one su, inače, uvek prisutne u nekoj meri) mogu, ako dobiju veće naboje, neproduktivno i involutivno delovati. To bi, međutim, trebalo posebno istraživati kada se radi o jugoslovenskom savremenom društvu.

Drugi razlog je u tome da se restriktivnom strategijom razvoja i održavanjem postojećeg klasičnog načina industrijske proizvodnje ne rešavaju društvene protivurečnosti, osim što se, manje – više, održava postojeća socio-klasna struktura. Sa rastućim brojem mladih, školovanih ljudi, sa sve većim delom radnih ljudi (deo radničke klase koji živi isključivo od svog rada), sve sve većom diferencijacijom unutar same inteligencije na radne i profilerske aktivnosti, raste stalna opasnost zaoštavanja socijalnih sukoba. Restriktivna strategija razvoja i socijalni nosioci njene realizacije, po prirodi stvari, idu na podržavanje onih odnosa i grupacija koje održavaju postojeće stanje, a oštro se sukobljavaju s onima koji žele da to stanje menjaju (treba pogledati neka zakonska rešenja i predloge, pa da se već nazru takvi mogući trendovi). To mora, ako postane predominantno, da ima za posledicu dalje smanjivanje, dalju restrikciju razvoja, uopšte napad na socijalistički samoupravni vrednosni sistem.

S tog stanovišta proučavanje položaja i delovanja školovane, naročito visokoškoolovane omladine, predstavlja moguće indikatore stepena utvrđivanja zaoštrenosti odnosa između restriktivne startegije razvoja, klasičnog industrijskog načina proizvodnje i vrednosnih elemenata, ciljeva i socijalnih slojeva koji su nosioci socijalističkog samoupravnog preobražaja.

NAPOMENA:

Ovaj tekst je pročitao na Savetovanju o omladini u Arandelovcu

naša je kuća u oblacima

milosav slavko pešić

*Prołaze godišnja doba
Naša je kuća u oblacima*

*Nebo je ogromna soba
U kojoj živimo s izmaglicama*

*Majka raspiruje ognjište
Duva i duva i lete zvezde*

*Nebo je puno i još ište
Dok kroz kuću vetrovi jezde*

*Padaju snegovi liju kiše
Vreme je nestalno ko oči zle*

*Uskoro nas neće biti više
Naša je kuća naše nebesno tle*

onix ljiljanina čud

ferenc vesteg

*Hej Ti, Mesečino, Tajno,
Koja titraš iznad života,
Iznad ponora, i bludiš
Iznad haosa pitanja!...
Znaš li? Da si tašta i lepa!*

1. Glas od Ne-Glasa

*Muka, muke, mukama.
Zalud.
Nema zaštite.
Košmar udara na košmar.
Sve gore.
Užas.
Ponor, slučaj i vetar.
Suludi sled na led.
Pada sneg u velikim pahuljama.*

2. Car Nehaj

*Ti hoćeš vreme da gledaš
zaustavljeno.
I da tako i ostane
ljudskom voljom netaknuto.
I hoćeš da si kao
laka noćna izmaglica
koju vidi (samo)
demonova nesanica.
Jer taj demon je Car Nehaj
u čijoj je vlasti
izvrnuti beskraja.
Slušaj samo taj nečujni huk
kako struji
kroz (njegov) ledeni kuk!*

(Lenjingrad, Zimski kanal,
januar 1983)

S mađarskog preveo autor